

Hanna-Barbara Gerl-Falkovitz

Umjetnost u službi kulta ili pobožnosti? Analiza temeljne razlike prema Romanu Guardiniju

Romano Guardini (Verona, 1885. - München, 1968.) bio je jedan od najpoznatijih i najproduktivnijih filozofa religije 20. stoljeća u Njemačkoj. Odrastao je u Mainzu (gdje mu je otac bio trgovac) te je 1910. postao katolički svećenik. Nakon habilitacije u dogmatici u Bonnu dobiva poziv za docentsko mjesto na novoosnovanoj katedri za Filozofiju i katoličku (kasnije: kršćansku) religiju na sveučilištima u Berlinu (1923.-1939.), Tübingenu (1945.-1948.) i Münchenu (1948.-1962.). Poznati fenomenolog Max Scheler nadahnuo je mladog berlinskog profesora u novom „pogledu na svijet“ („Weltanschauung“) – ne u terminima Kantova usmjerenja na potrebu prepoznavanja samoga sebe i negiranja materijalnosti, već u spoznaji stvari „stvari samih po sebi“, u empatiji sa „svijetom fenomena“. Kako bi poboljšao ovu metodu, Guardini je stvorio razliku između viđenja i kontempliranja. Viđenje je uglavnom definirano voljom i namjerom (to znači da je subjektivno uvjetovan „okvir“ gledanim stvarima i samoj realnosti), dok je kontemplacija „ulovljena“ od inspiracije. Što je jače to „ropstvo“, to je slobodnije od namjere. U prvom slučaju gledatelj (posebice onaj suvremeni) fiksira stvari (što uključuje i vjerske objekte), stoga je u opasnosti od projiciranja vlastite volje na objekt. Naravno, namjera ne može biti potpuno isključena, ali zato je potrebna samo - edukacija s ciljem otvaranja uma kako bismo bili impresionirani realnošću, a ne vladali nad njom. U Guardinijevu snažnom iskustvu stvarnost stvara otkriće blisko biblijskome – zato jer objekt sam po sebi „jača oko za istinu“. Primjenjujući ovu distinkciju razliku, Guardini u eseju iz 1936. postavlja pitanje postoji li usporedna razlika između umjetnosti za (individualnu) pobožnost i umjetnosti za (javni) kult, odnosno koja je razlika između Michelangelova Krista i Krista iz Monrealea? Ovo se pitanje ne odnosi na kronološki razmak ili stilske razlike, o čemu bi raspravljali povjesničari umjetnosti. Guardini vidi razliku u subjektivnom utjecaju, u „individualnom zrcalu“ Michelangela u usporedbi s ontološki utemeljenom percepcijom anonimnog umjetnika iz Monrealea. Ovaj sud ne implicira valorizaciju *kvalitete* umjetničke izrade. Međutim, suvremena umjetnost se, prema Guardiniju, značajno približila promjeni u karakteru: približila se kontemplativnoj ili ontološki utemeljenoj viziji stvari. U svom drugom eseju, nastalom nakon Drugog svjetskog rata, 1947./1948., Guardini naglašuje karakter otkrivenja uz pomoć umjetnosti: fenomen je sam po sebi bogojavljenje za one koji imaju dar očiju. Umjetnik je taj koji oblikuje *formu* prema sve transparentnijoj realnosti. Međutim, to oblikovanje ujedno modelira i samoga umjetnika, ponovno stvarajući njegovu viziju u procesu rada, dajući mu snagu ekspresije – to čak podrazumijeva i oštrenje njegove biti (Wesen), s ciljem buđenja njegova bića. Time je stvoreno nešto nevidljivo i nečujno: pojavljuje se nova recipročna re-kreacija na obje strane, novo djelo (Werk). Guardini ovaj oblik umjetnosti naziva „apokaliptičnom“ u smislu te riječi: otkriva se vitalnost i tajna svijeta, kao i genijalnost živopisne, osjetljive, prijemčive individue. U ovom je kontekstu iskoristio riječ „ljepota“ („Schönheit“) kako bi okarakterizirao velik doprinos umjetnosti. Ljepota nije stvar estetike - kao što je bila definirana u poznatim teorijama od doba prosvjetiteljstva - već stvar domišljatog razumijevanja biti stvari, boja, tonova, odnosa... Dakle, umjetnost ostvaruje širok radijus „sedinjavanja“ („Begegnung“) između stvari i ljudi. Oko i dlan, duh i krv uključeni su u process otkrivanja biti svijeta. Ipak, ta bit nije shvaćena tek kao stabilan, statičan entitet – svijet je u pokretu te razvija lice kreacije i njezina Stvoritelja u sve ekspresivnijem izričaju. U ovom proizvodnom pokretu leži korijen bliskosti umjetnosti s kultom i liturgijom. Umjetnost i kult međusobno se dodiruju u otkrivanju svetoga u svijetu i čovjeku te u neobjašnjivom i neiscrpnom odnosu između svetog, svijeta i ljudskog. Guardini u oba eseja pokazuje ponor stvarnosti – umnogome iznad materijalističkog i pozitivističkog stajališta. Također, priznavajući i ponovno otvarajući carstvo toga ponora, pripisuje velikoj umjetnosti sposobnost praćenja božanskog procesa „stvaranja novog lica zemlje“.